

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), I/2 (2012), 269-309

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE “BİZ” VE “ÖTEKİ” ÖNYARGILARIN DİNAMİKLERİ

Esra ÖZSÜER*

Özet

“Öteki” ben veya bizden farklı olan ya da farklı olarak tanımlanmış olandır. Sosyal kimlik kuramı çerçevesinde “Öteki”, genellikle önyargıları ve stereotipleri içinde barındırmasından ötürü imajları da beraberinde oluşturur. Bu nedenle öteki ve imaj birbirleriyle bağlantılı iki temel kavramdır. “Öteki’nin” imajı ise bizim kimliğimizle bağlantılıdır. “Öteki’ne” yüklenen ifadeler aslında bizim olmak istemediğimiz durumlardır ve çoğunlukla ön yargılarımızı içeren yaklaşımlardır. Bir başka ifadeyle “Öteki” bir nevi “Ben’in” aynada yansımasıdır. **Türkiye ve Yunanistan ekseninde “Öteki” incelenmesi gereken önemli bir konudur. Her iki ülke de ulusal kimliklerinin oluşturulmasında “Öteki’ni” olumsuz imajlarla kurgulayarak genel bir duygu yaratmışlardır. Bu durum her iki toplum açısından nesiller boyu süregelen düşman algısının oluşumunda etkin rol oynamıştır. Böylelikle benzer ve ortak pek çok özelliğe sahip olan iki toplum bu ön yargıların gölgesinde birbirlerini “Öteki” ve düşman olarak görmüşlerdir.**

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Öteki, Önyargı, Kimlik.

* Okutman, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü, esraozsuer@hotmail.com

Abstract

Assessment at Different Levels of “the Other” and “Us” Perception in Turco-Greek Relationship

“The other” is one who is different or is differently defined than “I/us”. Within the theory of social identity, the other creates the images alongside with it for it is usually embedded with prejudices and stereotypes. Thus, “the other” and “image” are two intermingled concepts. The other’s image is also connected with our identity. The meaning loaded onto “the other” refers to the situations which we do not prefer and this mostly stems from our approaches containing our prejudices. To put it differently, “the other” is the mirrored version of “I”. Within the axis of Turkey and Greece, the ‘Other’ aspect is an important issue to be examined. During formation of national identities both countries developed the ‘Other’ with negative images and created general feelings within each country towards the other. This situation played an active role in the formation of the perception of the hostile image in both communities during several generations. Thus, both societies having similar and even common features have developed the ‘Other’ and hostile image by means of such prejudices.

Keywords: Turkey, Greece the Other, Stereotype, Identity.

GİRİŞ

Önyargılar ve ayrımcılığın bir arada görüldüğü bir kavram olarak “Öteki” ben veya bizden farklı olan ya da farklı olarak tanımlanmış olandır. Sosyal kimlik kuramı çerçevesinde ben ve öteki, biz ve diğerleri, iç grup veya dış grup gibi ayrımların temelinde, insanların kimlik arayışları ve benlik imajlarını güçlendirme istekleri vardır. Çünkü “ben” ancak “Öteki” ile var olabilirim ve bir başka ifadeyle “ben”, “o” olmayım. Kimlikler, “*ben kimim?*” ya da “*biz kimiz?*” sorularının cevabını verir.¹ Kimlik inşasını sağlayan en önemli süreçlerden birisi de kıyaslamadır. Stuart Hall’un ifade ettiği üzere “*Kimlik bir süreç olarak, bir anlatı olarak, bir söylem olarak daima öteki’nin konumundan anlatılır.*” Kimliğin öteki üzerinden inşa sürecinde öteki doğası gereği olumsuzluk barındıran taraftır. “Öteki” negatif anlamıyla bizden olmayan

1 Peggy Thoits, A-Virshup, Lauren, K, “Me’s and We’s: Forms and Functions of Social Identities”, **Self and Identity Fundamental Issues**, New York 1997, s. 107.

ya da bizden farklı olanı çağrıştırır. Böylece ötekinin varlığı bireyi kötülüklerinden arındırır, ötekine yüklediği niteliklerle kendini rahatlatır ve sosyal düzeni korur.² Ötekini oluşturmak için bazı evrelerin gerçekleşmesi gereklidir. Sosyal kategorizasyonla başlayan süreç, beraberinde değişmesi neredeyse imkânsız önyargıları getirir. Sahip olunan ön yargı ve stereotip ben'in kendine duyduğu öz saygıyı yükseltirken, diğeri için yıpratıcı ve olumsuz etkiler yaratır. Ötekine yüklenen bu olumsuz misyonla "Öteki" adeta etiketlenir ve her şeyin sorumlusu olarak "günah keçisi" seçilir.

"Öteki", Türkiye ve Yunanistan ekseninde ele alınabilecek önemli bir konudur. Bunun sebebi her iki toplumun da tarihi mirasıyla bağlantılı olarak birbirini "Öteki" olarak konumlandırmasıdır. Özellikle Yunanlılar, Osmanlı Devleti'nden ilk ayrılan devlet olmaları ve Anadolu toprakları üzerindeki genişleme çalışmaları sebebiyle "Öteki" olarak çoğunlukla Türkleri konumlandırmışlardır. Türkler ise Mora isyanı ve özellikle Milli Mücadele'nin son noktasını koyarken İzmir'in Yunanlıların işgalinden kurtarılması ve azınlıklar problemleri sebebiyle Yunanlıları kısmen "Öteki" olarak vasıflandırmışlardır. Bir başka ifadeyle Türkiye ve Yunanistan ulusal kimliklerini oluşturmada "Öteki'nin" konumundan yararlanmışlar ve bunu da kendiyile kıyaslama yaparak gerçekleştirmişlerdir. Bu kıyaslama sonucunda "Yunan kimdir?" ya da "Türk kimdir?" sorusunun da cevabı verilmiş olur.

Türkler ve Yunanlılar gerek örf ve adetleriyle, gerek toplumsal normlarıyla birbirine yakın toplumlardandır. Buna rağmen her iki toplum da ulusal kimliklerini oluştururken ötekini dışlamış ve farklı olanın yanına koymuştur. Türkiye ve Yunanistan için geçerli olan bir başka konum ise her iki toplumun kendisi dışındaki herkesi "Öteki" olarak görmesi ve ulusal yalnızlığıdır. Buna verilebilecek en güzel örnek "*Türkün Türk'ten başka dostu yoktur*" ifadesinin "*Yunanlılar kardeşsiz bir ulustur. (Í Elás ine ethnos anadelfon)*" ifadesiyle karşılık bulması olarak gösterilebilir. Bu sebeple her iki toplum da kendisinden

2 Sibel Karaduman, "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü" *Journal of Yaşar University*, c. XVII/5, (2010), s. 2889.

başka kimseye güvenmez ve ötekini hep tehdit unsuru ya da düşman olarak algılar.

Bu makalenin amacı her iki toplumun birbirlerini nasıl ötekileştirdiğini ve bu işlevi gerçekleştirirken de aynı yolu nasıl takip ettiğini göstermektir. Siyasal ve toplumsal süreçlerin değişimi ile iki ülke arasındaki önyargıların ne ölçüde değiştiğini vurgulamak makalenin oluşumunu sağlayan bir başka önemli husustur. İlk adımda “Öteki” bilimsel anlamda açıklanmış ve ötekini oluşturan diğer etmenler sosyal psikoloji çerçevesinde incelenmiştir. İkinci adımda ise öteki ve imaj konusu Türk-Yunan çocuk kitaplarında, medyasında ve karikatürlerinde karşılıklı irdelenerek değerlendirilmiştir.

ÖTEKİ VE ÖTEKİ’NİN İŞLEVLERİ

Türk Dil Kurumunun belirlediği sözlük anlamıyla “Öteki” üç ana madde çerçevesinde açıklanmaktadır: *Bilinenden, sözü edilenden ayrı, öbür, diğer. Sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan. (toplum bilimi) Mevcut kültürün içinde dışlanmış olan.*³ En somut açıklamasıyla “Öteki”, bizden olmayan, bilmediğimiz ve hatta korktuğumuzdur. Kuşkusuz doğası gereği insan tanımadığına ve bilmediğine karşı, merakla birlikte bir korku da duyar. İnsanlık tarihinin başından beri “Öteki” korkulacak ve önlem alınması gereken biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak “Öteki” kavramı felsefeden, psikolojiye, edebiyattan, siyaset bilimine kadar pek çok alanda kendisine farklı yorumlar getiren geniş de bir kavramdır. Örneğin eleştirel felsefenin (criticisme) önemli temsilcilerinden birisi olan Julia Kristeva, *Strangers to Ourselves* adlı kitabında Freud’un izinden giderek Öteki’ni insanların kendi içlerindeki yabancıya atıfla açıklamaya çalışır. Kristeva’ya göre, “yabancı olan, bizim içimizde yaşar ve her birimizde oluşan farklılık bilinci, yabancıyı yani Öteki’ni ortaya çıkarır. Herkes kendini yabancı olarak değerlendirirse de bu durum ortadan kaybolur.”⁴ Kısaca “Öteki’yi” yaratan “ben”dir. “Ben’in” kendi içinde yarattığı kurallar ve kriterler yabancı olarak

3 **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, Ankara 1998, s. 1076.

4 Julia Kristeva, **Strangers to Ourselves**, New York, 1991.

görülen “Öteki’yi” oluşturur. Bir anlamda her “ben’in” “Öteki’si” farklıdır çünkü her “ben” kendi kural ve kriterlerini kendi belirler. “Ben” kendini “Öteki’nin” yerine koyar ve bu farklılık içinde yer alırsa bu yabancılık duygusu ortadan kalkar ve “Öteki” de bu çerçevede kaybolur. Öteki ile ilgili bir başka görüş Polonyalı Sosyolog Zygmunt Bauman tarafından “*dost-düşman*” kavramlarına yaptığı atıfla şöyle ifade edilmeye çalışılır. Bauman, üç kategoriden bahseder, bunlar dost, düşman ve yabancısıdır.⁵ Kişiler ilk etapta yeni karşılaşılan durumları dost-düşman gibi karşıtlıklar ile algılar. Başta “Öteki’ni” bu karşıtlıklara ait bir kategoriye sokmak zordur. Ancak “Öteki”, eğer bir kategori içine dâhil edilecekse bu genellikle düşman kategorisi olur. Çünkü “Öteki”, düşman kategorisine daha kolay yoldan yerleştirilir. Yine bir başka yaklaşım Alman Hukuk Profesörü Günter Frankenberg’in öteki ile ilgili tanımlamasıdır. Frankenberg’e göre “Öteki”, başka ülkede doğan, devlete yabancı, ait olamayan, mülteci ya da turistir.⁶ Anlaşılacağı üzere “Öteki” ile ilgili tanımlamalar tam bir netlik göstermemekle birlikte farklı bilim dalları içinde farklı anlamlar da taşımaktadır. Ancak her ifadenin ortak noktası, “Öteki’nin”, bizden olmadığı, dış grup olarak algılandığı ve dışlandığı gerçeğidir.

“Öteki”, aynı zamanda geleneksel toplumlarda, ait olunan gelenek çevresinin kabulleri dışında kalandır. Örneğin Punk müzik grubunun üyelerinin gerek giyim tarzları gerek yaşam biçimleri açısından genelin dışında kalmaları bu grup üyelerini birer “Öteki” yapmaktadır. Herhangi bir toplum içinde varlığını sürdüren din ve etnik köken bakımından sayıca az olan gruplar da toplumun üyeleri açısından birer “Öteki” olarak algılanır. Kısaca “Öteki”, bir toplum, bir kişi ya da bir yaklaşım olarak da kendini gösterir. “Öteki’ni” kabullenemeyen zihniyetler, kendilerini mutlak doğru saydıkları için, ait oldukları çevre

5 Hilal Onur, “Öteki Sorunsalının “Alterite” Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme” **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi**, c. XXI, s. 259.

6 Hilal Onur, “a.g.m.”, s. 258.

dışındakileri kendilerine bir tehdit olarak görürler. Kısaca “Öteki” her zaman mücadele edilen ve yok edilmesi gereken bir unsurdur.

“Biz” açısından bakıldığında “Öteki’ni” tanımlayan en önemli temel özellik, “Öteki’nin” düzen bozucu olmasıdır. “Biz” ne kadar istikrarlı, düzeni oluşturan ve toplumun var olma amacına uyan tarafı oluştursak da, “Öteki” bir o kadar istikrarsız, düzeni bozan ve toplum düzeninin işleyişi için önemli sayılan tüm normları tehdit eden tarafı oluşturmaktadır.⁷ Toplumdaki sorunların sebebi olarak “Öteki” gösterilir ve bu tutum toplumun diğer unsurları için birleştirici bir rol oynar. Dominuque Schnapper bu durumu şu cümlelerle açıklar: “*Kendi zorluklarını başkasının üstüne atmak, bireylerin ve grupların iç çatışmalarını çözmelerini sağlayan bir savunma mekanizmasıdır. Dış düşmanın varlığının, bir grubun kaynaşmasına ne denli katkıda bulunduğu bilinir*”⁸ Buna benzer bir yaklaşımı Freud ise şu cümlelerle açıklamaktadır: “*İnsanları sevgi ilişkisiyle birleştirip daha büyük bir insan kitlesi yaratmak mümkündür; bazılarının darbeleri karşılamak üzere dışarıda kalması koşuluyla... Kitlelerde kuvvetli bir dayanışma duygusunun oluşturulması için herhangi bir yabancı azınlık grubuna belli bir düşmanlık duyulması ve bu azınlığın sayısal zayıflığının, ona zulmetmeyi teşvik edecek düzeyde olması gerekir.*”⁹ Dolayısıyla “Biz” algısının oluşması ancak “Öteki’nin” kurgulanışıyla mümkün olmaktadır. Örneğin, Edward W. Said, Şarkiyatçılık¹⁰ adlı kitabında Doğu’yu ötekileştiren Batı’nın aynı zamanda kendi kimliğini de oluşturduğunun altını çizer ve “Öteki’nin” birbiriyle karşılıklı etkileşim içinde olduğunu vurgular. Her ne kadar belirli bir taraf daha etkin olsa da “Biz” ve “Öteki’nin” yaratılması karşılıklı bir süreçtir. Bizi oluşturan da aslında yine bizim oluşturduğumuz “Öteki’dir”. “Öteki” için yaratılan prototipe uygun olarak ötekinin kendi içindeki çeşitliliği kesin olarak reddedilir. Kurgulanan özellikler tüm gruba genellenir. Bu nedenle bütün Türkler, bütün Yunanlılar, ya da tüm Müslümanlar gibi bütünlük içeren genel

7 Sevil Özçalık, “Ötekileşme ve İşlevleri” (<http://www.daplatform.com/images/otekileşmeveişlevleri.pdf> # (Erişim tarihi: 04.12.2012).

8 Dominuque Schnapper, Öteki ile İlişki, İstanbul 2005, s. 137.

9 Sigmund Freud, “Moise et le monotheisme”, İdees, Paris 1967, s. 123.

10 Edward W. Said, Şarkiyatçılık, İstanbul 2004.

ifadelere söylemlerde sıkça rastlanır. “Öteki’nin” kendi iç dinamikleri içinde çeşitliliğini anlamak yerine öteki için genelleştirilmiş klişeler tercih edilir. Genelleştirmeler ise akabinde, önyargıları oluşturur. Önyargı oluşana kadar öteki’nin farklılığı olumsuz bir etki yaratmaz. Ancak önyargının başlamasıyla “Öteki” düşman rolüne bürünür ve oldukça olumsuz bir etkiyle kendisini gösterir. Örneğin “Öteki’ye” verilen roller uygar olmayan, düzenbaz, gerici ve hain olan şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yaşanılan her olumsuzluğun yegâne kaynağıdır ve tüm kötülüklerin nedeni olarak gösterilen birer günah keçisidir. Üzerine biçilen bu rol hiçbir zaman değişmez ya da olumlu hale dönüşmez.

Modern siyasal toplumun ortaya çıkması ile “Öteki” ile ilişkinin iki temel durumu da ortaya çıkmıştır. Birinci durumda düşünce farkın saptanmasına dayanır. “Öteki”, ötekidir ve “Ben”, öteki’ne değer biçerken ‘benim’ kültürümün ölçütleri kullanılır. Her “Ben” kendi ötekisini oluşturur ve “Öteki”, “Ben’in” aynada yansımaları olarak düşünülür. Bir başka ifadeyle “Ben” ego ise, “Öteki” alter-egodur. Böylelikle “Öteki”, benim eksik halim olarak kendisini gösterir ve değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hali içinde donup kalır. “Ben” ile “Öteki” arasındaki fark, farklı olanın çıkarılması, dışlanması ya da yok edilmesi olarak sürdürülmeye çalışıldığında ise ırkçılık mantığı doğar.

İkinci durum da evrenselcilik ilkesidir. Bu ilke temelinde farkların saptanması yerine insan türünün birliğinden bahseder. Sadece insan olmaktan ötürü tüm insanların eşit olduğu ilkesi benimsenir ve ötekinin bir başka kendi olduğunu öne sürer. Ancak evrenselcilik ilkesi de asimilasyonculuk tehlikesini beraberinde getirir. Çünkü “Ben” “Öteki’ni” benimle aynı hakları taşıyan insani bir varlık olarak görür. Ancak bunu yaparken “Ben” “Öteki’ni” kendi özgürlüğü içinde algılamaz. “Öteki”, “Ben” gibi olmak durumunda olacağı için asimilasyoncu siyaset uygulayan “Ben”, ötekinin kültürünü kökten yok eder ve kendinde eritir. Burada amaç öteki’ni dışlamak değil, kendine benzetebildiği ölçüde onu inkâr ederek içine almaktır. Bu durum da en saldırgan siyasal biçimiyle, emperyalist ya da asimilasyoncu ırkçılığın mantığıdır.¹¹ Her iki durumda da “Öteki” reddedilir ve yok sayılır.

11 Schnapper, a.g.e, s. 28.

Bir halkın birliğini sağlamak için bir iç düşmana yani bir günah keçisine gereksinim duyulur.¹² Bu görüş ise ayrımcılık ve şiddet duygularını psikolojik çözümlemelerle açıklayan Durkheim’ın “*günah keçisi*” kuramı ile şu şekilde açıklanır: *Yoksunluk duygusunun yarattığı saldırganlık, kişilerin seçtiği ve belirlediği savunmasız günah keçilerine yöneltilir. Bu davranış sonrasında yerini olumsuz ön yargılara ve stereotiplere bırakır. “Öteki”nin* yaratılma sürecinde ön yargılar ve stereotipler (kalıp yargılar) bir halkın zincirleri gibi birbirleriyle bir bütün oluştururlar. Ancak her ne kadar ön yargı ve kalıp yargı kavramları aynı ifadelermiş gibi görünse de aslında aralarında belli ayrımlar vardır. Kalıp yargıların içeriği bütünüyle olumsuz değildir. Olumsuz anlam yüklenen bir grubun içinde olumlu taraflar da çıkarılabilir. Örneğin siyahlara olumsuz yaklaşan ırkçı bir beyaz, siyahların başarılı bir sporcu veya iyi bir müzisyen olduğunu kabul de edebilir. Kısacası bir grupla ilgili genellemeler bazen bizim o gruba karşı duyduğumuz kalıp yargılardır ve bunlar tümüyle olumsuz betimlemeler olmazlar. Oysa ön yargılar daha çok olumsuz ifadeleri içinde barındırırlar. Kalıp yargılarla ön yargılar birbirlerine çok yakında olsa ayrıldıkları yerler de vardır ve her zaman el ele gitmesi gerekmez. Ayrıca önyargı ve kalıp yargıların el ele gittiği durumlar olsa da, ön yargılı olduğumuz tüm gruplara karşı aynı kalıp yargılara sahip olmayız. Örneğin Bir Yunanlı, Türklerle ilgili kalıp yargılarında onların misafirperver bir millet olduğunu kabul eder ancak ön yargı da Türklerin barbar olduğuna inanır. Ancak gerçek şudur ki; sosyal gruplara ön yargılı bir tutum beslendiğinde, genellikle buna olumsuz kalıp yargıların da eşlik ettiği bilinen bir gerçektir.¹³ (Örneğin Yunanlılar sinirlidir, Türkler kabadır gibi) Kalıp yargılar zamanla yaşanan sosyal olaylarla birlikte yüklendiği olumsuz sıfatları da değiştirebilir. Örneğin 1999 Marmara depreminden sonra Türk Yunan ilişkilerinin ve söylemlerinin karşılıklı olarak olumlu yönde değiştiği gerçeği bu konuda verilebilecek en temel örnektir.

12 Schnapper, a.g.e, s. 137.

13 Bu konuda bkz. S. E Taylor, L. A Peplau. & D. O Sears, **Social Psychology**, New Jersey 2000.

Türkiye ve Yunanistan çerçevesinde “Öteki” kendini pek çok sosyal, kültürel ve siyasal alanda gösteren bir kavramdır. Bunun en temel nedeni her iki ülkenin varoluşunun “Öteki” ile sağlanmış olmasından ileri gelir. Çağdaş Türk ulusal devletinin kuruluşu Milli Mücadele sürecinde son olarak Yunan’a karşı kazanılan bir askeri zaferden sonra sağlanmıştır. Aynı şekilde Yunan ulusal devletinin kuruluşu da Türklere karşı yürütülen sekiz yıllık bir ayaklanmadan sonra gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında her iki ulusun karşı tarafı geleneksel “Öteki” olarak görmesi kaçınılmazdır.¹⁴ Her iki toplum da tarihi mirasın getirmiş olduğu yaklaşımla birbirlerini ötekileştirmiş ve değişmez önyargılarla adlandırmışlardır. Elbette ki siyasi dalgalanmalar her iki ulusun “Öteki” ile ilgili bakış açısını ve söylemini yumuşatmıştır, ancak temelde “Öteki” ile ilgili olumsuz algılama tamamen de ortadan kalkmamıştır.

TÜRK VE YUNAN İMAJINDA “ÖTEKİ” ALGISI

Öteki’ni oluşturan en temel kıstas imajdır.¹⁵ Latince kökenli bir kelime olan *imagos* Batı dillerinde image, Türkçede ise imaj ya da imge sözcükleriyle karşılık bulur. Türk Dil Kurumu sözlüklerinde yer alan tanımlamasında ise imaj: *Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya* olarak açıklanmıştır. İmaj, felsefe, mantık, edebiyat, resim, müzik, tiyatro, sinema gibi pek çok alanda hem irdelenen hem de kullanılan bir kavramdır.

İmajın oluşumunda duygular nesnel gerçekliği yok ederek kişinin bilinçaltında yer alan belirli çağrışımları istemli ya da istemsiz olarak dışa yansıtır. Bir başka ifadeyle imaj içimizde taşıdıklarımızdır.¹⁶ “Öteki’nin” imajı ise bizim kimliğimizle bağlantılıdır. “Öteki’ne” yüklenen ifadeler aslında

14 Herkül Millas, **Türk Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İstanbul 2005, s. 336.

15 İlk kez Oliver Brachfeld tarafından 1962 yılında kullanılan *imagologie* (*Hermeneutik*) terimi daha sonra 1967 yılında imaj araştırmalarının bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesini savunan Huge Dyserinck tarafından edebiyat metinlerinin incelenmesinde kullanılmıştır. Türkçeye karşılığı imgebilim olarak geçmiştir.

16 Millas, *Öteki ve Kimlik*, s.11.

bizim olmak istemediğimiz durumlardır ve çoğunlukla ön yargılarımızı içeren yaklaşımlardır. Gordon Willard Allport *The Nature of Prejudice*¹⁷ adlı kitabında imajların zihinlerde yer etmiş, kontrol edilemeyen davranışlar olduğundan bahseder. İmajlar kişilerin deneyimlerinden, üyesi olduğu grubun ortak algılamalarından ve her türlü iletişim araçları, okul, aile ve edebi metinlerden etkilenecek gelişim gösterirler. Zaman içerisinde bağlı bulunduğu koşullar çerçevesinde de değişim gösterebilirler. İmajlar ön yargılardan doğan ve kolay değişmeyen genellemelerdir. Bu nedenle öteki, imaj ve ön yargı birbirlerine bağlı kavramlar olarak bir bütün içinde incelenmelidir.

İmaj, özneye göre *dışarıda* olandır. Bu nedenle konum itibariyle de “Ötekidir”. Türkiye ve Yunanistan ekseninde yapılan tüm imaj çalışmalarında karşılaşılan temel durum “Öteki’nin” düşman olarak algılanmasıdır. Her iki taraf için de genel algılama karşı tarafın güvenilmez ve samimiyetsiz olduklarına dairdir. Bunun sebebi iki ülkenin birbirlerine olan bakış açılarında olumsuz ve değişmeyen ön yargıları barındırmalarıdır. Gerek tarihi geçmiş, gerek yaşanan siyasi süreçler bu olumsuz ön yargıları besleyen temel evrelerdir. Her iki ülke açısından bakıldığında Türk ve Yunan birbirleri için klasik bir düşman ve ötekidir.¹⁸ Bu durum bir dönem aynı devlet içinde bulunmaları dolayısıyla ortak bir tarihi geçmişe sahip olan ve sonrasında da sürekli savaşan Türkiye ve Yunanistan’ın tarihi süreçleri farklı algılayışlarından da ileri gelmektedir. Ortak tarih her iki ülke açısından madalyonun iki farklı yüzü gibidir. Örneğin; 1922 tarihi, Türk tarih yazıcılığında yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu temsil eden olumlu bir tarihtir. Oysa aynı tarih Yunan tarih yazıcılığında *Katastrofi* yani *Felaket* olarak adlandırılan askeri ve manevi¹⁹ bir yenilgidir.

17 Gordon Willard Allport, **The Nature of Prejudice**, Reading, Addesen-Wesley, 1954.

18 Millas, *Öteki ve Kimlik*, s. 26.

19 1922 yılında Türk ordusu karşısında yenilgiye uğrayan Yunan ordusunun askeri yenilgisi ile birlikte Megali İdea’nın çöküşü Yunan toplumunda büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur. Büyük Düş olarak gördükleri Anadolu topraklarındaki askeri yenilgi toplumdaki umutsuz havanın bir anlamda kaynağı olarak karşımıza çıkar.

Doğal olarak her iki tarafın bu tarihi dönemler üzerinde kurguladıkları “Öteki” imajı kendilerini ifade eden “Biz” söylemine taban tabana zıt olacaktır. Değnilmesi gereken bir başka önemli husus da her iki tarafın yaşadığı tarihi süreçlerde kazanılmış farklı tecrübelerdir. Yunanlılar, Osmanlı Devleti içinde ilk isyan eden ve devletin içerden yıkımını başlatan milletlerdendir.²⁰ Daha sonraki tarihi dönemlerde Girit İsyanı, Balkan Savaşı, Anadolu İşgali ve Kıbrıs gibi konularla Yunanlılar, Türkiye için bir “tehdit” unsuru olarak algılanmış ve özellikle resmi söylemde Türk ulus devletinin kuruluşu en son Yunan’a karşı kazanılmış bir bağımsızlık savaşının neticesi olarak yer almıştır. Yunan her zaman sorun çıkaran, fırsat bulduğunda ihanet eden, dostluğu inandırıcı olmayan, *düşmanınım düşmanı dostumdur* felsefesiyle Türk’ü hep sırtından vuran ebedi ve ezeli düşmandır. Yunanistan için de bu durumun farklı olmadığı bir gerçektir. Türkiye, Osmanlı’nın torunları olarak hep karşı tehdit biçiminde algılanmış ve özellikle eski Yunan tarihiyle ilişkilendirdikleri tarihlerinde Osmanlı’yı Antik Yunan ile bağdaştırdıkları gelişimlerinin önündeki temel engel olarak görmüşlerdir. Yunanlılar için Türkler her zaman savunuda durulması gereken karşı bir tehdittir. *Su uyur, düşman uyumaz* mantığıyla her an Türk’e karşı tetiktedir. Her iki açıdan bakıldığında da bu iki ulus birbirleri için temel ve klasik düşman olarak “Öteki”dir. Elbette bu algının oluşumuna hizmet eden ve bu algının kemikleşerek değişmesine izin vermeyen yan unsurlar da vardır. Örneğin okul, aile, medya, sözlü-yazılı edebiyat, kuşaktan kuşağa aktarılan söylemler, politik vecizeler *‘düşman öteki’* kavramını besleyen ve güçlendiren unsurlardır.

Bu noktada Einstein’ın da ifade ettiği gibi *“ön yargıyı parçalamak, atomu parçalamaktan daha zordur”*. Değişmeyen ön yargılarla birlikte Yunan ve Türk artık birbirlerini coğrafi konumları nedeniyle *“komşu”* değil *“düşman öteki”* olarak görür. Bir Yunan için *“Türkler misafirperverdir”* kalıp yargısı, *“Türkler barbardır”* ön yargısı önünde varlığını yok ederken; bir Türk için de *“Yunanlılar sıcakkanlıdır”* kalıp yargısı, *“Yunanlılar haindir”* ön yargısı önünde varlığını koruyamaz. Ancak her iki ülke açısından da süregelen olumlu

20 Milas, Öteki ve Kimlik, s. 25.

değişim ve bu değişimin paralelindeki olumlu gidişat bu tarz ön yargıları kökten değiştirmese de ılımlı bir hava içinde yumuşatmıştır. Özellikle 1999 Marmara depremi ve öncesinde İsmail Cem ve Yorgo Papandreu'nun dış politikasındaki olumlu hava, halkların yakınlaşması ve keskin ön yargılarını yumuşatması hedefinde başarılı bir seyir izlemiştir. İmajlar kısmen değişmiş ya da değişmesi açısından çaba sarf edilmiştir. Belirtilmesi gereken önemli bir husus da her iki ülkenin *imaj tazelemesi* siyasi iktidarların değişimiyle dengeli bir seyir alamamıştır.

Bugün Türkiye ve Yunanistan'da imaj ile ilgili çalışmalar daha çok iki ülkenin okul kitaplarındaki “Öteki” algısı üzerinde yoğunluk kazanmıştır. Oysa imaj daha önce de belirtildiği üzere edebiyattan, psikolojiye, sanattan, felsefeye pek çok farklı alanda kullanılan bir terim olarak daha geniş yelpazede incelenmesi gereken bir konudur. Türkiye ve Yunanistan'da Türk-Yunan imajı geniş bir eksendedir ve pek çok alanda varlığını sürdürür. Bunların başında aile, okul ve medya gelmektedir. Ön yargıların ilk oluştuğu bu unsurların dışında pek çok yan unsur da destekleyici ve sürekli olmasında etkin bir rol oynar.

2.1 Türk ve Yunan Çocuk Kitaplarında “Öteki” İmajı

Çocukluk yıllarında okuduğumuz öykülerin içindeki imgelerin kişiliğimizin oluşmasında, davranışlarımızın biçimlenmesinde, hayal ve hedeflerimizin belirlenmesinde, algılama estetiğimizin oluşumunda büyük bir etkisi olduğu bilinir.²¹ Gelişim psikologları çocukluk ve ergenlik dönemi (7-12+ yaş) olarak algıladıkları Bilişsel Gelişim sürecini gelişimin en hızlı süreci olarak kabul ederler.²² Bu nedenle bu dönemde okunan kitaplar ve özellikle de okul kitapları kişinin ruhsal, bireysel ve toplumsal biçimlenmesinde etkin bir rol üstlenir.

21 Muharrem Öcalan, “Çocukluk Algılamasında İmgelerin Önem, Eğitimbilimsel Açıdan Çocuk edebiyatında İmge Kullanımı”, (http://turkoloji.cu.edu.tr/YENITURKEDEBIYATI/muharrem_ocalan_cocuk_imge.pdf # (Erişim Tarihi:09. 12. 2012).

22 Şenay Yapıcı, Mehmet Yapıcı, “Çocuklukta Bilişsel Gelişim”, **Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, c. VI/1, (Mart 2006).

Bu çerçevede kitaplardaki “Öteki” algısının bireyin tüm hayatını etkileyen ve önyargıları oluşturan ilk basamak olduğu görüşü doğru bir tespit olacaktır. Özellikle okul kitaplarındaki tarih anlatımı ve öğretimi “Öteki’nin” imajını belirlemede ilk ve temel etkindir.

Marksist düşünür Louis Pierre Althusser’in tanımıyla tarih öğretimi devletin ideolojik aygıtlarından biri sayılmaktadır. Bu nedenle tarihi süreç içinde değişen devlet politikaları özellikle okul kitaplarındaki tarih anlatımını doğrudan etkisi altına alır. Okullar ise devletin tarih anlayışını ve görüşünü öğrencilere aktaran bir kurum olarak önemli bir güce sahiptir. Elbette ki bu görüşler gazete, kitap, film, siyasi demeçler ve politikalarla desteklenip pekiştirilmektedir. Ancak okul kitapları, bilhassa ilköğretim kitapları, çocuğun düşünce yapısının şekillenmesinde ayrı ve özel bir yere sahiptir. Çünkü: a) Hemen hemen herkesçe okunurlar, b) zorla öğretilir çünkü dersi öğrenmek gereklidir, c) bu anlayış insan yaşamının en önemli yaşında, çocuk yaşta aşılır ve d) resmi bir anlam taşırlar, ayrı bir ağırlıkları vardır.²³

Türkiye ve Yunanistan’daki tarih ve edebiyat kitaplarında her iki taraf da ötekini benzer bir yaklaşımla kurgular. Türk ve Yunan anlatısının birbirine ait öteki imajları ile dolu olması rastlantı değildir. Tarih yazıcılıkları uyarınca Yunanistan, 1821 yılında Turkokratia’ya²⁴, Türkiye ise 1919 yılında Anadolu’ya çıkan Yunan ordusuna karşı kazandığı silahlı mücadelenin kazanılması (1922) sonucunda kurulmuştur (1923). Kısacası, Türk Yunan’ın, Yunan’da Türk’ün milli ‘ötekisidir.’ Bu nedenle her iki toplumun da anlatıları (tarihi, edebiyatı, sineması, v.b.) çoğunlukla birbirine karşılık gelen ve bir nevi birbirlerini tamamlayan “Biz” ve “Öteki” ile doludur.²⁵ “Biz” olgusunda iki tarafında kullandığı ifadeler: Bizim ülke en yücedir, biz haklıyız, komşu değersizdir, ülkemizde hep kısımlar yapmıştır, ondan sakınmalıyız, elindeki

23 Herkül Millas, **Türk-Yunan İlişkilerine Bir Önsöz-Tencere Dibin Kara**, İstanbul 1995, s. 42.

24 Yunanların ‘Türk Yönetimi’ olarak adlandırdıkları 400 yıllık Osmanlı Dönemidir.

25 Damla Demiröz, “Yunan Romanından Türk Anlatısına Yapılan Çeviriler ya da İki Ülke İlişkilerinin Edebiyat Üzerinden Okunması” **Littera Edebiyat Yazıları**, c. XX, 2007, s. 3

topraklar bizden kapıldığı eski vatanımızdır”²⁶ doğrultusunda olmuştur. Öteki karşısında biz daima üstün olan tarafızdır. Örneğin “üstünlük” olgusu Yunan okul kitaplarında şu cümlelerle yer almıştır:

“Yunan ulusu yaklaşık olarak 4000 yıldır tarih sahnesindedir... Yaratılan uygarlık tüm dünya tarafından hayranlıkla karşılanmaktadır... Bu uygarlık bugünkü dünya uygarlığının temelini oluşturmuştur... Yunanlı bilginler Yunan uygarlığını Batı’ya götürmüşler ve Rönesans’a yardım etmişlerdir”²⁷

Aynı örnek Türk kitaplarında da şu ifadelerle yer alır:

“Orta Asyalı Türkler, gittikleri yerlerin Eski Taş çağını yaşayan halkını, Yeni Taş çağına yükselttiler... En çalışkan, en gözü tok milletler Asya’dadır. Bize zarar vermeyen, bizim için kötü düşünmeyen milletlere tarih boyunca iyi davrandık. Yardım isteyene koştuk”²⁸

Bir diğer husus da aynı tarihi olayın tarafların kendi kitaplarında taban tabana zıt bir anlatımla ele alınmasıdır. Örneğin 1453 İstanbul’un fethi Yunan kitaplarına “Şehir alındığında dehşet ve korku vardı. Katliam, yağma, tutsak almalar, yıkım ve başka barbarlıklar oldu”²⁹ cümleleriyle geçerken Türk kitapları aynı olay karşısında “Türkler İstanbul’u aldığı zaman şehirde hiç kimseye ve hiç kimsenin malına dokunulmadı”³⁰ ifadelerini kullanmıştır. Yunan Kitaplarında Osmanlılar ağır ifadelerle şu şekilde tanımlanır: “Yabanıl ve uygarlıktan yoksun olan o zamanın Türkleri her geçtikleri yere yıkımı getiriyor, köleleştirilen halka hiçbir hak tanımıyordu”³¹ Türk kitaplarında ise benzer tanımlama “Yunanlılar kundaktaki çocukları da acımasızca öldürebileceklerini

26 Millas, **Tencere Dibin Kara**, s. 34.

27 N. Diamantopulu, A. Kiriazopulu, **Elliniki İstoria** Ton Neoteron Xronon [Yakın dönem Yunan Tarihi, Greek History of Modern Years], Organismos Ekdoseon Didaktikon Vivlion, Atina 1988, s. 186-187.

28 F. Asal, T. Niyazi, N. Akşit, **Sosyal Bilgiler 5. Sınıf**, Ankara 1975, s. 163-192.

29 A. Vuyiuka, **Romaiki Ke Vizantini İstoria- E Dimotiku [Roma ve Bizans Tarihi- 5. Sınıf, Roman and Byzantine History]** Organismos Ekdoseon Didaktikon Vivlion, Atina 1978, s. 157.

30 F. Asal, T. Niyazi, N. Akşit, **a.g.e**, s. 19.

31 N. Diamantopulu, A. Kiriazopulu, **a.g.e**, s. 8-9.

daha o zaman göstermişlerdi"³² sözleriyle yer bulmaktadır.

Yaşanılan olaylar (İstanbul'un fethi, 1821 Yunan Bağımsızlık savaşı, Kurtuluş savaşı vb.) her iki ülke tarihleri içinde yaşanılmış gerçeklerdir. Ve elbette ki tarih, insanların geçmişten ders almaları, üyesi oldukları milletlerinin geçmişlerini öğrenmeleri ve 'düşmanlarını' tanımaları açısından önemli bir misyona sahiptir. Ancak somut ve soyut kavramların hızlıca geliştiği dönem olan çocukluk ve ergenlik çağında okutulan bu kitaplardaki ifadelerde yaratılan imaj sürekli karşıtı suçlayıcı ve kimi zaman da aşağılayıcı olmuştur. İfadeler öteki için her zaman olumsuzdur. Biz doğruyuz öteki ise tamamen yanlış izlenimiyle yazılan bu tarz kitapları okuyan bireyler öteki algısını hep savunulması ve tetikte beklenilmesi gereken ciddi bir düşman unsuru olarak algılar.

Ancak yukarıdaki örneklerde yer alan okul kitapları şu anki müfredatta yer almayan ve artık günümüzde okutulmayan kitaplardır. Her iki ülke, zaman içerisinde, kitaplarında yer alan "Öteki" algısındaki sert ve aşağılayıcı tutumlarını değiştirmeye yönelik düzenlemelere gitmiştir. Özellikle 2000 yılından sonra her iki ülkede de okul kitaplarıyla ilgili yeni düzenlemeler³³

32 F. Asal, T. Niyazi, N. Akşit, , a.g.e, s. 64.

33 Birinci Ders Kitaplarında İnsan Hakları (DKİH-I) projesi, 2002-2004 yılları arasında Tarih Vakfı koordinatörlüğünde, Türkiye Bilimler Akademisi şemsiyesi altında ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ortaklığında yürütülmüştür. Bu proje temel insan hakları konusunda bilgili ve onları gözeten, özenli düşünen, çeşitli inanç, kültür ve kimliklere saygı duyan, barışsever, yaratıcı kuşaklar yetiştirebilmek için ders kitaplarının ve müfredatın iyileştirilmesi gereğinden yola çıkmıştır. 2008 bulgularının ortaya çıkardığı diğer bir önemli saptama "Evrensel/ yerel, biz/ötekiler, barışçıl değerler" gibi kavramlarla ilgili ihlallerin sıklığı ve bu ihlallerin özellikle sosyal bilimlere ait ders kitaplarında görüldüğüdür. İlk *Tavsiyeler Raporu*'nda da vurgulandığı gibi, "ders kitaplarında sadece 'biz'e ait olduğu ima edilen 'milli değerler' açık ya da üstü örtülü bir biçimde 'öteki' toplum ve kültürler aleyhine yüceltilmemeli, 'öteki'ler çeşitli biçimlerde aşağılanmamalı ve herhangi bir biçimde düşmanlıkların özendirilmesinden" kaçınılmalıdır. "Ders kitaplarında ulusal kimliğin bir sürekli tehdit algısı üzerinden kurulması, herhangi bir yolla ezelden ebede değişmeyen 'dost' ve 'düşman' tanımlarının ya da imalarının varlığı, barış kültürünün gelişmesine engeldir." (<http://www.daplatform.com/images/ders.pdf#> (Erişim Tarihi:10.12.2012)).

yapılmış ve kitap satırlarında yer alan “barbar”, “acımasızca öldürmüşlerdir”, “bebek katili” gibi ifadeler çıkarılmıştır.

Okul kitaplarının dışında bir diğer önemli alan da çocuk hikâye kitaplarıdır. Çocukluk yıllarında dinlenen masalların, okunan öykülerin içerdiği imgeler kişilik oluşumunda ve davranışların biçimlenmesinde etkin bir rol oynar. Bilindiği üzere bilişsel gelişimin en önemli devresi gelişimin en hızlı gerçekleştiği çocukluk ve gençlik yıllarıdır. Bu nedenle bu dönemde öğrenilen imgeler yaşamın tüm evrelerinde etkinlik göstererek belleğe yerleşen ve değişmeyen imajları oluşturur. Bu açıdan bakıldığında kitaplar imajların yaratılmasında ve devamında önemli ve etkin bir rol oynamaktadır. Türkiye ve Yunanistan’daki çocuk kitaplarında genellikle ‘öteki’ tarihi süreçleri anlatan hikâyelerde yoğunluk kazanmıştır. Bu hikâyelerdeki tarihi olaylarda ‘öteki’ düşman kimliğiyle karşımıza çıkar. ‘Öteki’ her iki ülke kitaplarında da hain, acımasız ve güvenilmezdir.

Örneğin, Ömer Seyfettin’in *Aleko* adlı hikâyesinde Rum tarafı ve Türk tarafı olarak iki grubun karşılaştırılması yapılmaktadır. Hikâyenin ana kahramanı Ali (Aleko), Rum bir fırıncı yanında çalışmış ve kendi köyünde Rumların arasında büyümüş olsa da Rumlara güvenmez. Hikâyede Rumlar, yabancı ve güvenilmez kişiler olarak betimlenir. Örneğin hikâyede “*Fakat onlar (Rumlar), yanlarında Türk istemezler, bir Türk’e ekmek değil, bir damla su bile vermezlerdi*”³⁴ ifadesiyle Rumlar, Türklerden haz etmeyen kişiler olarak lanse edilir. Aynı hikâyede göze çarpan bir diğer husus ise Türkler hariç tüm yabancıların özellikle de Rum ya da Yunanların kalplerinde iyi sayılabilecek niyetlerin olmadığıdır. Kötü düşünen hep ötekidir. Türk iyi niyetli ve merhametlidir. Hinlik ve kötü niyet hep ötekindedir:

*“Her sabah kilisede Türklerin perişan olması için dua edilirdi... Ali, köydeki hocanın ‘Hıristiyanlar da Allahın kuludur, onlara kötülük etmek, Müslümanlara kötülük etmekten daha günahtır’ diye söylediğini hatırlıyordu.”*³⁵

34 Ömer Seyfettin, *Aleko (Bir Çocuk)*, İstanbul 2008, s. 50.

35 Ömer Seyfettin, *a.g.e.*, s. 54.

Buna benzer bir başka örnek Yavuz Bahadıroğlu'nun *Vatan İçin* adlı çocuk kitabında da karşımıza çıkar. Yunan Askerleri sürekli namusa göz diken karakterler olarak tasvir edilir. Rumlar ise düşmanla işbirliği içine girmiş hain görüntüsündedir.

“- Duydum ki düşman Akçadağ köyünde bir karakol kurmuş... Köyde bulunan Rumlardan yardım alıyorlarmış. Genç gelinleri, körpe kız çocuklarını karakola çekerek sabahlara kadar eğleniyorlarmış”³⁶

Hikâyelerde tasvir edilen Rum ve Yunan karakterler genellikle olumsuzdur. Hain, vatan düşmanı ya da yediği ekmeğe, gördüğü iyiliğe ihanet edendir. Örneğin Ünver Oral'ın *Küçük Mehmetçikler* adlı çocuk kitabında “Biz Osmanlı olduk ama onları (Rumları) Osmanlı yapamadık! Rahatça yaşadılar ve Türklüğü hançerlemek için imparatorluğun kötü günlerini kolladılar”³⁷ ifadesiyle bu görüş desteklenir.

Rumlar ise Yunan ile hep ortak karede yer alan işbirlikçiler görünümündedir. “Köye gelen yirmi kadar Yunan askerinin kumandanı yanında kasabadan Mavros adındaki Rum vardı.”³⁸

Hikâyelerde Rum-Yunan imajı çoğunlukla olumsuz olsa da, bazen olumlu imajla da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin iyi Rum vatanına ve toprağına sahip çıkmış, dost bildiği Türk halkına zor günün de yardım elini uzatmıştır.

“İngilizlerin bir tercümanı var ya, hani sen de bilirsin. Aleko Efendi. Bizim onunla anlaşmamız vardır. Aleko Efendi bayrağı önde görünce teknede silah olduğunu anlar. O tekneye ya hiç gitmez, ya da gitse bile şöyle yalandan bir aramayla ‘Silah yok.’ diye atlatır İngilizleri. Neme lazım, adam Rum ama Allahına kadar adam gibi adamdır ha! Bizim işbirlikçi, satılmış vatan

36 Yavuz Bahadıroğlu, *Vatan İçin*, İstanbul 2008, s. 38.

37 Ünver Oral, *Küçük Mehmetçikler*, İstanbul 2009, s. 11.

38 Ünver Oral, *a.g.e.*, s. 164.

Türk-Yunan İlişkilerinde “Biz” ve “Öteki” Önyargıların Dinamikleri

hainlerinin topundan daha Türk ve yurtseverdir. Bizden de onlardan da hem öyleleri var hem böyleleri işte.”³⁹

Yunan çocuk kitaplarında da “Öteki” yine benzer niteliklerle karşımıza çıkmaktadır. Yunan çocuk kitaplarındaki “Ötekiler” çoğunlukla Türklerdir. Hikâyelerde geçen Türk imajında Türkler zoru görünce kaçan, acımasız, Hıristiyanlık için birer tehdit, rüşvetçi ve kolay kandırılabilen kişiler olarak tasvir edilmektedir.

Örneğin Petros Bikos’un 1821 *Kahramanları-Athanasios Diakos ve Markos Boçaris* adlı hikâye kitabında Türkler, geçtiği yerleri yakıp yıkan, genç yaşlı demeden insanları vahşice öldüren kişiler olarak betimlenir:

*“... Türkler geçtikleri her yeri ateşe verip insanları öldürüyordu”*⁴⁰

*“Bu korkunç manzarayı görmeye çıkırdan çıkmış Türk kalabalığı bile dayanamadı... Diakos’un o güzel bedeninden kanlar akıyor, Türk’ün kınıyla parçalanmış o güzel vücudu çirkinleşiyordu”*⁴¹

Göze çarpan bir diğer husus da Türklerin Yunanlılar karşısında korkak olmasıdır. Türkler, zoru görünce kaçan ve mücadeleyi yarıda bırakan kişiler olarak betimlenirler.

*“... (Türkler) Karaiskaki’nin adını duydıklarında korkularından son hız kaçmaya başladılar.”*⁴²

*“Orada birçok Türk askeri vardı, ancak üzerlerine doğru Boçaris’in geldiğini duydıklarında hızlıca toparlanıp karşılaşmamak için adeta buhar oldular.”*⁴³

39 Derman Bayladı, **Kurtuluş Savaşında İki Çocuk Kahraman I - Nihat ile Murat**, İstanbul 2008, s. 109-110.

40 Petros Bikos, **Athanasios Diakos ke Markos Boçaris**, Atina 2009, s. 24.

41 Petros, Bikos, **Athanasios Diakos ke Markos Boçaris**, s. 34.

42 Petros, Bikos, **Karaiskakis**, Ekdisis Stratiki, Atina 1995, s. 6.

43 Petros, Bikos, **Athanasios Diakos ke Markos Boçaris**, s. 50.

Asimina Dedusi'nin *Kanlı Çelenkler* adlı hikâyesindeki Türk imajı ise oldukça abartılı ve insanlık dışı öğelerle doludur. Yunan kızlarını zorla alıkoyan, türlü işkencelerle dinlerini değiştirmelerini isteyen, kilise yakan kişiler olarak tasvir edilirler.

“Türkler manastıra saldırmıştı. Filotei'yi avlunun taşları üzerine sürüklediler. Bir güzel kamçıladıktan sonra da kızcağızı yara bere içinde yarı ölü halde bıraktılar.”⁴⁴

Yunanistan'ın çocuk çizgi roman serilerinden biri olan “Klasika İkonografimena” serisinde yer alan *Gravia Hanı* adlı çizgi romanında yer alan Türkler ise çirkin ve kaba görünümündürlükler. Geçtikleri yerleri yakıp yıkan ve Hıristiyanları kılıçtan geçiren acımasız kişilerdir.

“Allah, Allah! Yunanlıların alın kellelerini öldürün ki Allah katına ulaşsınız. Alın kellelerini Allahın kulları, gebertin bu köleleri!”

Kaynak: Basilis Rotas, *To Hani tis Gravias [Gravia's Country inn]*, Atlantic Publishing, Seri: 1051, Atina, s. 31.

44 Asimina Dedusi, *Matomena Stefania [Bleeding Wreaths]*, Ekdotis Hristianikis Enoseos “İ Elpis” Atina 2010, s. 19.

Türk-Yunan İlişkilerinde “Biz” ve “Öteki” Önyargıların Dinamikleri

Elbette tüm Yunan çocuk kitaplarında betimlenen Türkler kötü imajla karşımıza çıkmamaktadır. Nadir de olsa hikâyelerde yer alan *iyi* Türkler de vardır. Bu kişiler genellikle Yunanlılarla işbirliği içinde olan ve onlara yardım elini uzatan Türklerdir. Genellikle her iki tarafın ‘iyi Ötekisi’ kendi milletine ihanet edip diğer milletin yardımına koşmaktadır. Örneğin Takis Lappas’ın *Rigas Veletinlis*⁴⁵ adlı hikâyesinde yer alan Türk Doktor, Rigas Veletinli’yi⁴⁶ öldürmek isteyen Türklerin kurduğu tuzağı Rigas Veletinli’ye önceden haber vererek onun hayatını kurtarır. Aynı şekilde yazar Menelaos Ludemis’in *Sinnefiazi (Bulutlanmak)* adlı hikâye kitabında, ölen Türk arkadaşı Şükrü’nün yasını tutan ve Türk arkadaşını asla unutamayan Yunanlı çocuk Manielo’un hikâyesi Türk-Yunan dostluğu adına verilmiş örnek eserlerden biridir. Kitapta Yunanlı çocuk kahraman ölen Türk arkadaşı için “*Lütfen Allah baba... Eğer sarayının dışında dönüp duran esmer tenli bir Türk çocuğu görürsen, bil ki o benim arkadaşım Şükrüdür. Onu içeri al olur mu? Sana yalvarırım...*”⁴⁷ sözleriyle dostane bir ifade kullanır.

2.2 Türk ve Yunan Medyasında “Öteki”

Medya, bireylerin ve toplumun tutum ve davranışlarını etkileyebilme ve bunları değiştirebilme gücüne sahiptir.⁴⁸ Aynı zamanda, “Öteki’nin” imajını yaratmada ve yaygınlaştırmada önemli bir rol de üstlenir. Türkiye ve Yunanistan’daki her tür basın yayın organı (gazete, televizyon, sinema, reklam vb.) “Öteki” kimliğinin yerleşmesinde ve keskinleşmesinde etkin bir role sahip olmuştur. Yaşanılan siyasi dönemler ve iktidar ilişkileri “Öteki’nin” hangi rolle karşımıza çıkacağıнын da birer göstergesidir. Örneğin devletlerarasındaki ilişki gerginleştikçe, Yunanistan ve Türkiye’nin “Öteki” olarak sunumunda negatif etkiler gözlemlenmekte, ilişkiler olumlulaştığında ise “Öteki” *komşu* olarak

45 Takis Lappas, **Rigas Veletinlis**, Ekdosis Pataki, Atina 1998.

46 1821 Yunan Bağımsızlık savaşına destek vermiş önemli Yunan aydınlarından.

47 Menelaos Ludemis, **Sinnefiazi [Cloud Over]**, Ekdosis Ellinika Grammata, Atina 1999, s. 33.

48 Ali Arslan, “**Medyanın Toplumsal Gücü**”, ([#](http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=2356), (Erişim tarihi: 11 Aralık 2012).

yön değiştirmektedir. Kısacası siyasi ilişkilerdeki dalgalanmalar özellikle yazılı ve görsel medyada öteki konusunda sabit bir seyir izlemez. Bu konuda verilebilecek en güzel örnek 1999 Marmara depreminin öncesi ve sonrasında yazılı basında çıkan haber içeriklerinin karşılaştırılmasıdır. Yunanistan'ın ve Türkiye'nin medyada yansıtılış biçimi, depremler öncesi ve sonrası dönemde radikal bir değişim göstermiştir.⁴⁹ Ağustos 1999 depremi Yunan vatandaşına “Öteki” olarak bilinen Türklerin de kendileri gibi bir insan hatta sempatik ve dost canlısı olduğunu ortaya koymuş ve öteki'ne ilişkin stereotipler dağılmıştır.⁵⁰ “Öteki” artık yalnızca istenmeyen bir güç, bir yönetim şekli değil kendisi gibi normal, acı çekebilen bir insandır.⁵¹ Bu noktada yaşanan kırılma her iki ülke medyasında sert demeçlerin yerini daha uzlaşmacı ve daha barışçıl ifadelerle bırakmıştır. 1997-2000 yılları arasında dönemin tirajı yüksek gazetelerinden Hürriyet ve Milliyet'te çıkan haber başlıkları ve içeriklerinde “Öteki” ile ilgili değişimler net olarak gözlenmektedir.

Örneğin Milliyet gazetesinde çıkan haber “*Atina'nın maskesi düştü*”⁵² başlığıyla Yunanistan'ın ikiyüzlü siyasetini vurgular. Yine aynı gazete “*Atina Seçimini yaptı: Gerilim*”⁵³ başlığıyla Yunanistan'ı uzlaşmaz politikasıyla sorunları çözümsüz bırakan ve gerilim yaratan taraf olarak lanse etmektedir. Hürriyet gazetesi “*Yunanistan'dan savaş tehdidi*”⁵⁴ manşetiyle iki ülke arasındaki gergin durumu gözler önüne serer. “*Yunanlıların Türk kompleksi*”⁵⁵ haber başlığında Yunan halkının büyük bir çoğunluğunun Türk halkını düşman gördüğü belirtilir. Kısaca Türk, Yunan için ezeli bir düşmandır ve barış yolu

49 Herkül Millas, , **Sözde Masum Milliyetçilik**, İstanbul 2010, s. 209.

50 Alexis Heraclides, “Greek Turkish Relations from Discord to Detente: A Preliminary Evaluation”, **The Review of International Affairs**, c. I/3, 2002, s. 19.

51 Damla Demiröz, “Ağustos 1999 Depremi'nin Yunan Milli Kimliğinin ‘Öteki’ İmajı Üzerinde yarattığı Sarsıntı”, **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. XLIII/2, (2003), s. 194.

52 **Milliyet Gazetesi**, 29. 09. 1997, s. 14.

53 **Milliyet**, 26. 02. 1998, s. 21.

54 **Hürriyet**, 04.09.1997, (Kaynak: <http://arama.hurriyet.com.tr/>, erişim tarihi: 10.12.2012).

55 **Milliyet**, 05.05. 1995, s. 14.

aramaz. Bu tarz haber örnekleri sonucunda varılan noktada Türk Yunan ilişkileri konusunda sabır gösteren tarafın Türkiye olduğu ve Yunanistan'ın bu ilımlı siyasete karşı olumsuz bir siyaset izlediği “*Bıçak kemiğe dayandı*”⁵⁶ başlığıyla da açık bir şekilde vurgulanır. Türk basınında genellikle Yunanistan ile ilgili haber başlıklarında ve içeriklerinde Yunanistan sürekli gerginliğe yol açan, uzlaşmaz, Türkiye'nin aleyhinde siyaset izleyen, Türk kompleksine sahip tehdit unsuru olarak gösterilir. Buna karşılık Türkiye ise sürekli savunma konumundadır ve sabırla hareket etmektedir. Barış yanlısı bir tutum sergilemesine karşın gerginliğe yol açan ve çözüm getirecek diyaloglara yanaşmayan hep Yunanistan'dır.⁵⁷ Kısacası Türk medyasında Yunanistan her zaman sorun çıkarıcı ve sürekli Türkiye'nin aleyhinde çalışan ve ne yapacağı belli olmayan *kötü* tarafı temsil ederken, Türkiye ise iyi niyetli, barışçıl, hoşgörülü ve sadece tehditler karşısında savunuya geçen *iyi* tarafı temsil etmektedir. Elbette ki bu dönem içinde yayınlanan Türkiye ve Yunanistan ile ilgili tüm haber içeriklerindeki olumsuz ve kışkırtıcı ifadelerle dolu değildir. Örneğin kültürel ve sanatsal haber içeriklerinde Türk ve Yunan aynı kareye giriyorsa haber başlığı ve içeriği mutlaka dostane ve barışçıl olmaktadır. Bu tarz kültürel haberlerde “*Aynı Kültürden Geliyoruz*”⁵⁸ tarzında atılmış haber başlıkları kültürel açıdan ortak mirasın çocukları olduğumuzu hatırlatma çabasıdır. Ancak siyasi haber içeriklerinde yoğun söylem bu dostane görüşün tersine komşunun ‘düşman öteki’ olduğu üzerinedir.

Yunan medyasında da 1996-2001 yılları arasındaki haber içerikleri aynı Türk medyasında olduğu gibi, 1999 depreminden önce ve sonra olmak üzere iki farklı söyleme sahiptir. Dönemin tirajlı gazetelerinden Ta Nea ve Kathimerini’de çıkan Türkiye ile ilgili haber içeriklerinde Türkler karşılıklı ilişkilerde sorun yaratan, uzlaşmaz, tehditkâr ve çözüm kabul etmeyen taraf olarak gösterilir. Örneğin 30.08.1997 tarihli Ta Nea gazetesi “*Çözüm kabul*

56 **Milliyet**, 03.03.1999, s. 20.

57 Ömer Özer, “Haber Söylemi: Türk-Yunan İlişkileri”, İletişim Akademik Dergi, c. 99/1, Ankara 1999, s. 68.

58 **Milliyet**, 03.01.1997, s. 18.

etmeyen Türkler”⁵⁹ ifadesiyle Türk tarafını Kıbrıs politikasında uzlaşmayan taraf olarak lanse eder. Yine aynı gazete 19.06.1998 tarihli haberinde Türklerin Ege ve Kıbrıs konularında kışkırtıcı ve savaş yanlısı politika izlediğini “*Türklerin Ege ve Kıbrıs’taki savaş kışkırtmaları*” haber başlığıyla verir.⁶⁰ Aynı haber içeriği Kathimerini gazetesinin haber sütununa “*Türkler Ege ile ilgili diyalogda zorluk çıkarıyor*”⁶¹ başlığıyla verilmektedir. Genellikle Yunan medyasında Türk tarafı, Yunan tarafına göre politik alanda daha güçsüz ve sönük olarak gösterilmektedir. Örneğin Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kardak (İmia)⁶² krizinde Ta Nea gazetesinde yer alan iki haber bunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. 30.01.1996 tarihinde çıkan haber “*Türklerin (Kardak ile ilgili) asılsız iddiaları*”⁶³ şeklinde gazetede yer alırken, 31.01.1996 tarihli haberde ise “*Korkusuz Yunanlılar*”⁶⁴ olarak yer alır.

Ancak Türk ve Yunan medyasında her iki ülkenin birbirlerini yansıtırma biçimi depremler⁶⁵ sonrasında önemli bir değişim göstermiştir. Öncesinde Türk Dışişleri Bakanı İ. Cem ve Yunan Dışişleri Bakanı Y. Papandreu ile gelişen ilişkiler depremlerden sonra daha olumlu bir yön almıştır. Her iki halkın da ortak acıları paylaşmaları ve bu doğrultuda birbirlerine destek olmaları iki ülke arasında yaratılan olumlu havayı güçlendirmiş, her iki ülkenin medyası da bu olumlu havayı destekleyen yayınlar yapmaya başlamışlardır. Artık “Öteki” ‘*düşman*’ ve ‘*tehdit*’ olarak değil ‘*komşu*’ olarak haber içeriklerinde

59 **Ta Nea**, 30.08.1997 (Kaynak: <http://www.tanea.gr/kosmos/article#Erişim> Tarihi: 19.12.2012).

60 **Ta Nea**, 19.06.1998 (Kaynak: <http://www.tanea.gr/kosmos#Erişim> Tarihi: 19.12.2012).

61 Kathimerini, 30.01.1996, s. 1.

62 Türkçe’de Kardak olarak adlandırılan kayalıklar Yunancada İmia olarak adlandırılmaktadır.

63 **Ta Nea**, 30.01.1996, s. 12-13.

64 **Ta Nea**, 31.01.1996, s. 12.

65 Türkiye’de 17 Ağustos 1999 Gölcük-Kocaeli merkezli depremin ardından Yunanistan’da da 7 Eylül 1999 tarihinde Atina merkezli büyük bir deprem meydana gelmiştir.

yer almıştır. Örneğin Milliyet gazetesinde “*Türk korkusu atılıyor...*”⁶⁶ haberi ile artık Yunanistan’ın Türkiye’ye düşman gözüyle bakmadığı mesajı verilir. Barışçıl yollarla iki ülke ilişkilerinin gelişmesi “*Ege’de barış atağı*”⁶⁷ manşetiyle gazetelerde yerini alır. “*Orta yerde buluşalım*”⁶⁸ başlığıyla ortak bir barışçıl siyasetin önemi vurgulanır. Özellikle bu yaklaşma kitaplardaki olumsuz imajların çıkarılması yönünde de değişimin başlamasına neden olur. “*Ders kitapları değişiyor*”⁶⁹ başlığıyla verilen haberde karşılıklı iki ülkenin ders kitaplarında bir düzenlemeye gidileceği ve düşmanlık içeren ifadelerin çıkarılacağı konusunda çalışmalar yapıldığı bilgisi verilir.

Yunan medyası da depremlerden sonra gelişen olumlu havayı haber içeriklerine benzer biçimde yansıtmıştır. Örneğin Ta Nea gazetesi 09.10.2000 tarihli haberinde “*Dikenleri dışarıda bıraktılar*”⁷⁰ başlığıyla Türk Yunan ilişkilerindeki çözümsüz durumun ortadan kalktığını vurgulamıştır. Yine aynı gazete 08.12.2000 tarihli haberindeki “*Simitis ve Ecevit arasında sular duruluyor*”⁷¹ başlığıyla Türk Yunan ilişkilerindeki yakınlaşmaya dikkat çeker. 10.08.2001 tarihli haberde de “*Tabular yıkılıyor*” ifadesiyle Türkiye’nin artık Yunanistan’ı düşman kategorisinde görmediği belirtilir.

Haber başlıklarından da anlaşılacağı gibi depremden sonraki süreçte Yunanistan ve Türkiye birbirleri için daha ılımlı bir politika ve söylem geliştirmiştir. Bütün bunlar her iki ülke haberlerinin verilmiş biçiminin büyük ölçüde değiştiğinin fakat bu değişimin medyanın bağımsız tavrı sonucunda değil, resmi politikalar eşliğinde gerçekleştiğinin de aslında birer göstergesidir.⁷² “Öteki” artık her iki medyada da düşman gözüyle değil komşu gözüyle değerlendirilen unsur olarak haber konularında yer almıştır.

66 **Milliyet**, 08.04.2000, s. 24.

67 **Milliyet**, 23.05.2000, s. 22.

68 **Milliyet**, 22.05.2000, s. 18.

69 **Milliyet**, 14.09.1999 s. 21.

70 **Ta Nea**, 09.10.2000, (Kaynak: <http://www.tanea.gr/kosmos#Erişim> Tarihi: 19.12.2012).

71 **Ta Nea**, 08.12.2000, (Kaynak: <http://www.tanea.gr/kosmos#Erişim> Tarihi: 19.12.2012).

72 Herkül Millas, **Sözde Masum Milliyetçilik**, s. 212.

2.3 Türk ve Yunan Karikatürlerinde “Öteki”

“Öteki'nin” en belirgin çizgilerle verildiği bir başka alan da karikatürlerdir. Karikatür, herhangi bir insan ve olay hakkında ayrıntıya girmeden kısa ve öz bir şekilde fikrin çizgilere aktarılması halidir.⁷³ Karikatür, fikirlerin resimlendirilmiş şekli olarak ülkenin gündemini, sosyal, politik, ekonomik ve toplumsal olayları hicveden bir bakış açısıyla değerlendirir. Kısaca karikatür gülümseme ile birlikte düşüncüyü harekete geçiren etkin bir görsel iletişim aracıdır.⁷⁴ Karikatürün hedeflerinden biri de yanlış ve çirkin olanla uğraşmaktır.⁷⁵ Buradan hareketle “Öteki” her şekilde karikatürler için birer vazgeçilmez malzemedir.

Türkiye ve Yunanistan birbirlerinin “Öteki'si” olarak iki ülke karikatürlerinde geniş yer bulan bir konuma sahiptir. Özellikle siyasi dalgalanmalar, politik gerilimler ya da dostluk adımları karikatürlerde de etkisini gösterir. Malzemesini siyasi gündemden ve tarihi geçmişten alan karikatürlerde göze çarpan en önemli husus “Öteki'nin” imajının çizginin gücüyle hangi şekilde tasvir edildiğidir. Türk karikatürlerinde yaratılan Yunan imajında Yunanlılar genellikle sembolik olarak geleneksel kıyafetleri⁷⁶ içindedir. Fiziki görünüşleri koca burunlu, hin bakışlı, biçimsiz vücutlu ve çirkindir. Bununla birlikte genellikle ikiyüzlü, şımarık, haddini bilmez, korkak ve kötü niyetli olarak karakterize edilmişlerdir.

Örneğin 16 Şubat 1928 tarihli Akbaba karikatür dergisinde dönemin Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Yunanistan tarafını temsil eden *meçhul kişi* el sıkışmaktadır. Dostane görünümde olan bu çerçevede Yunan tarafı “*Emin olasınız ki, size karşı içimiz hüsnü niyetle doludur*” sözleriyle konuşturulmuştur. Ancak gerçek niyetinin hiç de dostane olmadığı içinde

73 Sezai Dumlupınar, **Tek Parti ve Mizah**, İstanbul 2011, s. 1.

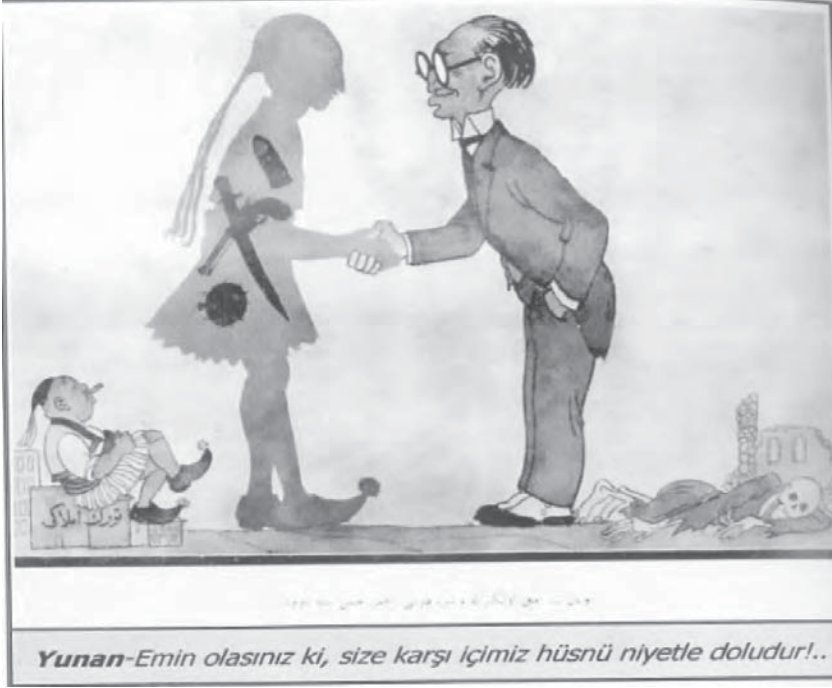
74 Turhan Selçuk, **Grafik Mizah**, İstanbul 1998, s. 1.

75 Dumlupınar, **a.g.e.**, s. 1.

76 Evzon (“Fustanella” ismi verilen bir çeşit etekli giysileriyle ve ayakkabılarındaki tüylerle Yunanistan Silahlı Kuvvetleri'nin askerî birimi. Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/Evzon.#, (Erişim Tarihi: 14.12.2012).

Türk-Yunan İlişkilerinde “Biz” ve “Öteki” Önyargıların Dinamikleri

barındırdığı kesici ve yaralayıcı aletlerle simgelenmiştir. Bu karikatürle verilmek istenen imajda Yunan kötü niyet besleyen dost gibi görünen ancak fırsatını bulduğunda her tür zararı verebilen bir millet görünümündedir.

Kaynak: Sezai Dumlupınar, **Tek Parti ve Mizah**, İstanbul 2011, s. 139.

Tercüman gazetesinde yayınlanan diğer karikatürde ise Yunan yine geleneksel kıyafetleri içinde, koca burunlu, çelimsiz vücutlu olarak resmedilir. Karikatür resminde geçen monologda Yunan: “*Acaba bugün hangisini taksam*” ifadesiyle samimi olmayan ve gerçek yüzünü göstermeyen ikiyüzlü biri olarak karşımıza çıkar. Üstelik duvarda asılı duran maskelerin birden fazla sayıda olması Yunan’ın pek çok sahte kimliğinin olduğunu da vurgulamaktadır. Bu karikatürde maskelerin çoğunun ifadesinin memnuniyetsiz, asık suratlı ve kızgın olması da dikkat çekicidir.

Kaynak: Tercüman Gazetesi, 2. 09. 1955, s. 3.

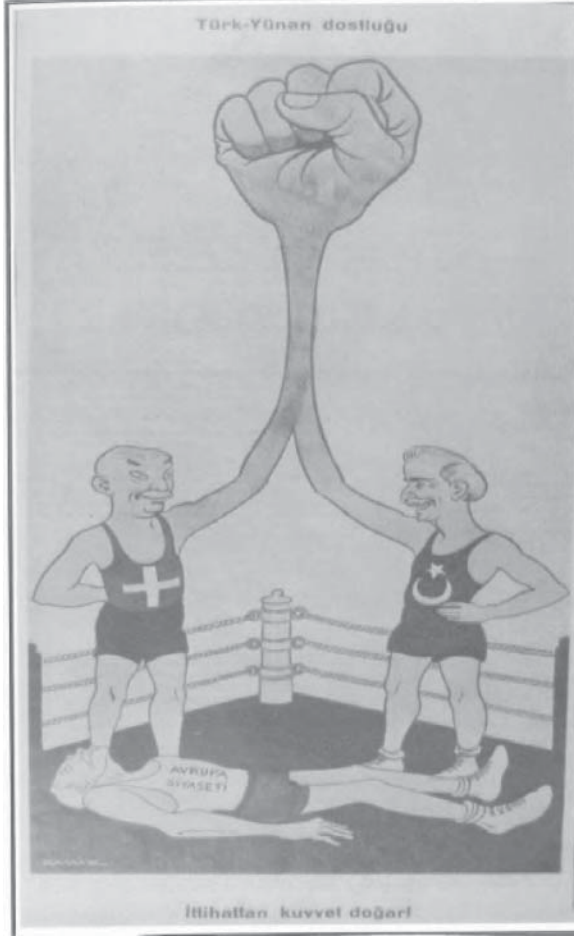
10 Eylül 1927 tarihinde Karagöz mizah dergisinde çıkan bu karikatürde de Yunan imajı denize dökülmüş millet olarak gösterilir. Karikatürde Yunanistan ile mübadele meselesinin devam ettiği sırada beş yıl öncesi hatırlatılarak sorunun bir an önce çözülmesi için mesaj gönderilmek istenmiştir. Yunan'ın 1922'de *denize döküldüğünün* altı çizilir ve uzlaşmaz politikasına vurgu yapılır. Sorun çıkarıcı ve çözümsüz kalan yine "*Ötekidir*".

Kaynak: Sezai Dumlupınar, **Tek Parti ve Mizah**, İstanbul 2011, s. 137.

Elbette tüm karikatürlerde “Öteki” uzlaşmaz ve düşman olarak verilmez. Birlikten kuvvet doğar mantığıyla hareket edilen ve işbirliği içinde hareket etmemizi öğütleyen çizimler de mevcuttur. 16 Eylül 1933 tarihli Akbaba dergisinde yer alan bu karikatürde Türkiye’yi temsil eden İnönü ve Yunan tarafını temsil eden Venizelos güç birliği yaparak Avrupa’yı yenen bir portrede karşımıza çıkmaktadır. Gelişen Türk-Yunan dostluğu iki ülke arasında

güç birliği olarak yansıtılmış, Avrupalıların iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirme politikasının başarısız olacağı vurgulanmak istenmiştir.

Kaynak: Sezai Dumlupınar, **Tek Parti ve Mizah**, İstanbul 2011, s. 137.

Yunanistan'ın "Öteki'si" olan Türkler de Yunan karikatürlerinde ve çizimlerinde çirkin, vahşi suratlı, çatık kaşlı, şişman, bıyıklı ve koca burunludur. Genellikle fes sembolik olarak pek çok tasvirde kullanılmıştır. Çoğunlukla vahşi, uzlaşmaz ve şiddet yanlısı olarak karakterize edilmişlerdir.

Türk-Yunan İlişkilerinde “Biz” ve “Öteki” Önyargıların Dinamikleri

Batıyla işbirliği içinde, Yunanistan’a zarar vermek isteyen bir tehdit olarak sunulmaktadırlar.

Yunanistan’da çocuklara yönelik çizgi roman kitabı “Klasika İkonografimena’dan”⁷⁷ alınmış bu resimde Türk başında sarığı, elinde kılıcıyla oldukça vahşi ve ürkütücü görünümündedir. Ahmet Paşa ve Yusuf Bey olarak karşımıza çıkan bu karakterlerin fiziksel görünümleri de ürkütücü ve çirkindir.

Kaynak: Basilis Rotas, **Kolokotronis**, Seri: 1049, Atina, s. 7.

12 Eylül 1955 tarihli Ta Nea Gazetesi’nde çıkan bu karikatürde de *Türk Vatandaşlığı* başlığıyla 6-7 Eylül olaylarına atıf yapılmaktadır. Elinde Türk bayrağıyla “*Kıbrıs bizimdir!*” diye bağırarak kaba saba ve korkunç görünümündedir. Koltuğunun altındaki kumaşlar ve diğer eşyalarla yağma yaptığı anlaşılan Türk’ün aynı zamanda vatanseverlik sözleri söylemesi samimiyetten uzak bir imaj çizmektedir. Bu anlamda Türk ikiyüzlü ve yağmacı olarak anlatılmak istenir.

77 Yunanistan’da haftalık çıkan çocuk çizgi roman klasikleri serisidir.

Καυνακ: *Ta Nea*, 12.10.1955, s. 1.

31 Ekim 1955 tarihli *Ta Nea* Gazetesi İzmir'in dünkü kutlaması başlığıyla yer verdiği karikatüründe dönemin Başbakanı Adnan Menderes'i ve dönemin Amerika Dış İşleri Bakanı John Foster'ı 29 Ekim kutlamaları çerçevesinde ele alır. Burada dönemin Başbakanı Menderes'e, Amerika tarafından gizlice para yardımı yapıldığı ya da başka bir ifadeyle "rüşvet verildiği" anlatılmak istenir. Yine ayrıca Türk Başbakan modern kıyafetler içinde olmasına rağmen başında

Türk-Yunan İlişkilerinde “Biz” ve “Öteki” Önyargıların Dinamikleri

fes ile tasvir edilmiştir. Karikatürde yer alan “*İyi hesap iyi arkadaşlıklar yapar*” ifadesi Türk-Amerikan işbirliğine de dikkat çekmektedir.

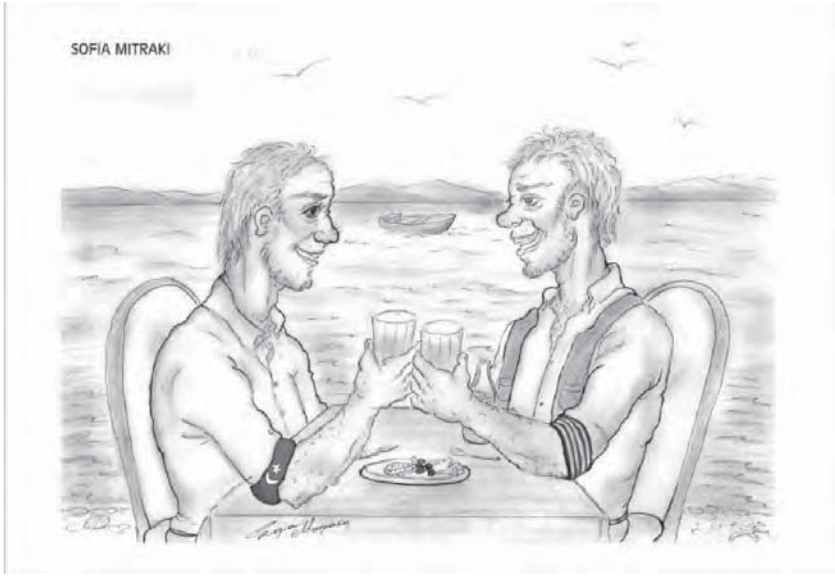

Kaynak: Ta Nea, 31.10.1955, s. 1.

Elbette tüm karikatürlerde Türk ve Yunan imajı olumsuz görsellerle verilmemektedir. Özellikle iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin güçlenmesi ve çoğalması diğer alanlarda gösterdiği olumlu etkiyi karikatürler üzerinde de göstermiştir. Örneğin 2011 yılında “Türkiye ve AB Arasında Sivil Toplum Diyalogu-II Projesi” kapsamında “Karikatürle Türk - Yunan Komşuluğu” adlı sergide her iki ülkenin karikatüristleri Türk-Yunan dostluğunu pekiştirecek çizimlerle “Öteki” algısını düşman, çirkin, ikiyüzlü, vahşi gibi imgerlerden uzak komşu ve dost çerçevesinde sunmuşlardır.

Kaynak: Mehmet Karaman, **Türkiye ve AB Sivil Toplum Diyalogu II**, s. 39
(Kaynak: <http://www.turkyunank.org/exhibition/exhibition.htm> #, Erişim tarihi: 17 Aralık 2012).

Kaynak: Sofia Mitraki, a.g.e, s. 31

(Kaynak: <http://www.turkyunank.org/exhibition/exhibition.htm> #, Erişim tarihi: 17 Aralık 2012).

Her iki ülke çizerleri tarafından yapılan karikatürlerde de Türk ve Yunan neredeyse aynı fiziksel özelliklerle çizilmiş ve benzer özellikler taşıyan karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Okuyucu kimlik ayrımını, üyesi olduğu ülkenin sembollerinden (bayrak, cami, kilise, vb) yapmaktadır. “Ben” ve “Öteki” algısı sert çizgilerle ayrılmamış ve hatta ortak paylaşımların altı çizilerek “Biz” algısı dostluk mesajlarıyla pekiştirilmiştir.

SONUÇ

Türkiye ve Yunanistan ekseninde “Öteki” konusu pek çok alanda varlığını gösteren bir duygu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum elbette ki tesadüfî değildir. Her iki toplumun uzun süreli ortak tarihi geçmişi, bu tarihi geçmişin iki toplum tarafından farklı algılanışı ve kurgulanışı böyle bir sonucu ortaya çıkaran temel etmenlerden biridir. Bu bağlamda Türk Yunan için, Yunan

da Türk için birer “Öteki”dir”. Öteki kavramının keskinleşmesi Osmanlı Devleti’nin çöküş ve Batılıların bu coğrafyada siyasi ve kültürel olarak etkin olmaya başladıkları dönemde ortaya çıktığını söylememizde de yarar vardır. “Öteki”, her zaman olumsuz anlamda kullanılan bir kelime değildir. Sözlük anlamıyla öteki, bizim dışımızda kalan, diğer olandır. Bu durumda benim dışındaki herkes benden olmayan biri olarak birer “Öteki”dir” ve böyle bir ayırım da dışlanmışlık hissi uyandırmaz. Ancak “Öteki”, belli ön yargılar ve stereotiplerle desteklenirse sonu dışlamaya kadar giden olumsuz koşulları da beraberinde getirir. Bu sebeple “Öteki” bizden olmayan ancak beraberinde bize tehdit oluşturan unsur olarak algılanır. Böylesi bir durumda *düşman* kavramı da “Öteki” için vazgeçilmez bir etiketlendirmedir.

Türkiye ve Yunanistan birbirlerinin “Öteki’si” olarak belli stereotipleri ve ön yargıları da içinde barındıran iki toplumdur. Böyle bir durumun yaratılması her iki toplumun da var oluşlarını birbirlerine bağlamasından kaynaklanmaktadır. Yunan Devleti Osmanlı’ya karşı kazanılmış tarihi bir zafer olarak varlığını kurarken (1821), Türkiye Cumhuriyeti de Yunan Devleti’ne karşı kazanılmış başka bir tarihi zafer olarak varlık sağlamıştır (1922). Her iki ülkenin de bağımsızlıklarını kazanmaları “Öteki” ile girdiği silahlı mücadelenin, zorlu koşulların ve tarihsel acıların temsilidir. Özellikle bu tarihsel sürecin ulusal kimliğin oluşumunda düşmanlık algısıyla yeniden üretilmesi ve yorumlanması sonucunda her iki ulus da edebiyattan, sanata, siyasetten, tarihe kadar uzanan geniş yelpazeli bir alanda birbirlerini “Öteki” olarak göstermiş ve yarattıkları “Öteki’ye” belli olumsuz imajlar yüklemişlerdir.

Türkiye ve Yunanistan’daki “Öteki” ile ilgili tasvirler çoğunlukla birbirlerine tıpa tıp benzer ifadelerle karşımıza çıkmaktadır. Her iki ülke de kendi kimliklerini oluştururken “Öteki’ni” görmezden gelmiş ve tüm kötü olayların sorumlusu olarak yine “Öteki’ni” göstermiştir. “Biz” üstünüz, güçlüyüz, köklüyüz ifadelerine karşın “Öteki” güçsüz, saldırgan ve acımasızdır. Hata ve işin sorumluluğu hep “Öteki’ndedir”. Makalenin oluşum aşamasında incelediğim çocuk ve okul kitaplarında, medyada ve karikatürlerde, “Öteki”, “ben’in” adeta aynada yansımaları gibidir. Yunanlıların Türkler için kullandığı

tüm ifade ve kavramlar ya da olay örgüsü benzer biçimde Türk tarafında da Yunanlılar için karşımıza çıkmaktadır. Örneğin her iki tarafın kitaplarındaki hikâyelerde geçen ana karakterler kahraman ve yenilmezdir. Düşmanla canlarının pahasına bile olsa savaşır ve sonunda mutlaka kazanırlar. “Öteki’ne” ait karakterler ise bu güç karşısında ya pes eder ya da korkularından kaçıp mücadeleyi bırakırlar. İki ülke ekseninde “Ben” ve “Öteki” arasında mutlak farklar vardır. Ben ne kadar merhametli ve iyi ise, “Öteki” o kadar acımasız ve kötüdür.

Medyada da “Öteki” ile ilgili kurgulanış diğer alanlardan farklı olarak kendini göstermemektedir. Sorun çıkarıcı, uzlaşmaz ve ezeli tehdit olarak karşımıza çıkar. Daha çok siyasi iktidarların ve olayların seyri “Öteki” ile ilgili ifadelerin belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır. İki ülke arasında yaşanan kriz dönemlerinde “Öteki” medyaya *düşman* olarak yansırken, ikili ilişkilerin sıcaklaştığı dönemlerde ise “Öteki” medyada *komşu* ifadesiyle yer bulmaktadır. Bu sebeple medya için ‘öteki’ siyasi hareketliliğin etkisiyle sabit bir seyir izlemez ve değişkendir.

Karikatürler, “Öteki” ile ilgili genellikle iki toplumun siyasi ve tarihi olaylarından beslenen hicivlerdir. Türk tarafı çizgilere bıyıklı, şişman, bazen modern kıyafetler içinde fakat fesli olarak yansırken; Yunan tarafı da evzon askerlerinin giydiği fustenella denilen yöresel kıyafetleri içinde, koca burunlu, çelimsiz olarak yansır. Her iki karikatürlerde de Avrupa iki tarafı da idare eden güç konumundadır.

Kısacası “Öteki” Türkiye ve Yunanistan ekseninde birbirlerinin kimliklerini güçlendiren birer günah keçileridir. Çoğu söylemde öteki ile ilgili önyargılar zamanla yerini daha barışçıl ve daha ılımlı ifadelerle bıraksa da temelde kökten değişime hiçbir zaman uğramamıştır. Özellikle Türkiye ve Yunanistan’daki okul kitaplarında 2000 yılında yapılan revizyonda “Öteki” düşman kategorisinden çıkarılmasına rağmen son dönemde okul kitaplarında yeniden “Öteki” ile ilgili olumsuz ifadeler yer verilmiştir. Bu bağlamda ön yargıların tamamen değişmez olduğu ancak zamanla olumlu etkiler altında yumuşama

gösterdiği gerçeği her iki ülkenin “Öteki” ile ilgili izlediği politikayı destekler niteliktedir.

“Öteki” ile ilgili yapılan tüm araştırmalar ve incelemelerin temelinde asıl hedef “Öteki’nin” kim olduğunu yeniden keşfetmek değil, “bizim” kim olduğumuzu “Öteki” sayesinde öğrenmektir. Bu noktada “Öteki”, “ben” demektir ve “ben” de ancak “Öteki” sayesinde bulunan bir kimliktir. Bu nedenle Türkiye ve Yunanistan’daki “Öteki” algısının incelenmesi ve yorumlanması her iki ülkenin kimliğiyle bağlantılı sonuçlar açısından oldukça önemlidir. İncelediğimiz konu itibarıyla Türk ve Yunanlıların birbirini öteki olarak değerlendirdiklerini ifade etmemize rağmen, esasında Türlerin öteki algısı Yunanlılarla sınırlı değildir. Osmanlı Devleti’ni parçalanmasında ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasına karşı çıkan her unsur bir ötekidir. Yunanistan ise bağımsızlığından itibaren genellikle “Öteki” olarak Türkleri esas almışlardır. Bunun temelinde yatan en önemli neden Türkleri kendileri açısından büyük tehdit ve gelişimlerinin önündeki temel neden olarak görmelerinden kaynaklanır. Türkler Yunanlılar için sürekli gündemde tutulmak istenen sıcak bir konudur ve bu konu Yunanlılar için milli dava halini almış durumdadır. Türkler için bu durum Yunan tarafına göre daha farklıdır. Bunun nedeni ise Türklerin birçok “Öteki’si” olmasından kaynaklanır. Türkler, Yunanlıları kısmen “Öteki” olarak değerlendirmişlerdir; oysa Yunanlılarda bu oran ekseriyet haline dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

GAZETELER

Türkçe Gazeteler

- **Tercüman Gazetesi**, 2.09.1955.
- **Milliyet Gazetesi**, 05.05.1995.
- **Milliyet**, 03.01.1997.
- **Milliyet**, 29.09.1997.
- **Hürriyet**, 04.09.1997.
- **Milliyet**,26.02.1998.
- **Milliyet**, 03.03.1999.
- **Milliyet**, 14.09.1999.
- **Milliyet**, 08.04.2000.
- **Milliyet**, 23.05.2000.
- **Milliyet**, 22.05.2000.

Yunanca Gazeteler

- **Ta Nea**, 12.10.1955
- **Ta Nea**, 31.10.1955.
- **Kathimerini**, 30.01.1996.
- **Ta Nea**, 30.01.1996.
- **Ta Nea**, 31.01.1996.
- **Ta Nea**, 30.08.1997.
- **Ta Nea**, 19.06.1998.
- **Ta Nea**, 09.10.2000.
- **Ta Nea**, 08.12.2000.

Kitap ve Makaleler

- ALLPORT, Gordon Willard, **The Nature of Prejudice**, Reading, Addesen-Wesley, 1954
- ARSLAN, Ali, “**Medyanın Toplumsal Gücü**”, ([#](http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=2356) (Erişim tarihi: 11 Aralık 2012).
- ASAL, F, NİYAZİ, T, AKŞİT, N, **Sosyal Bilgiler 5. Sınıf**, Ankara 1975.
- BAHADIROĞLU, Yavuz, **Vatan İçin**, İstanbul 2008.
- BAYLADI, Derman, **Kurtuluş Savaşında İki Çocuk Kahraman I - Nihat ile Murat**, İstanbul 2008.
- BİKOS, Petros, **Athanasios Diakos ke Markos Boçaris**, Ekdosis Stratiki, Atina 2009.
- BİKOS, Petros, **Karaiskakis**, Ekdosis Stratiki, Atina 1995.
- DEDUSİ, Asimina, **Matomena Stefania [Bleeding Wreaths]**, Ekdosis Hristianikis Enoseos “İ Elpis” Atina 2010.
- DEMİRÖZÜ, Damla, “Yunan Romanından Türk Anlatısına Yapılan Çeviriler Ya Da İki Ülke İlişkilerinin Edebiyat Üzerinden Okunması” **Littera Edebiyat Yazıları**, c. XX, 2007.
- DEMİRÖZÜ, Damla, “Ağustos 1999 Depremi’nin Yunan Milli Kimliğinin ‘Öteki’ İmajı Üzerinde yarattığı Sarsıntı”, **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, c. XLIII/2, /2003), s. 187-194.
- DİAMANTOPULU, N, Kiriazopulu, A, **Elliniki İstoria Ton Neoteron Xronon [Greek History of Modern Years]**, Organismos Ekdoseon Didaktikon Vivlion, Atina 1988.
- DUMLUPINAR, Sezai, **Tek Parti ve Mizah**, İstanbul 2011, s. 1.
- FREUD, Sigmund, “Moise et le monotheisme”, **İdees**, Paris 1967
- HERACLIDES, Alexis, “Greek Turkish Relations from Discord to

Detente: A Preliminary Evaluation”, **The Review of International Affairs**, c. I/3, 2002.

- KARADUMAN, Sibel, “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü” **Journal of Yaşar University**, c. XVII/5, (2010), s. 2886-2889.
- KARAMAN, Mehmet, **Türkiye ve AB Sivil Toplum Diyalogu II**, s. 39, <http://www.turkyunank.org/exhibition/exhibition.htm#> , (Erişim tarihi: 17 Aralık 2012).
- KRİSTEVA, Julia, **Strangers to Ourselves**, New York, 1991.
- LAPPAS, Takis, **Rigas Velestinlis**, Ekdotis Pataki, Atina 1998.
- LUDEMIS, Menelaos, **Sinnefiazi [Cloud Over]**, Ekdotis Ellinika Grammata, Atina 1999.
- MİLLAS, Herkül, **Sözde Masum Milliyetçilik**, İstanbul 2010.
- MİLLAS, Herkül, **Türk Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İstanbul 2005.
- MİLLAS, Herkül, **Türk-Yunan İlişkilerine Bir Önsöz-Tencere Dibin Kara**, İstanbul 1995.
- ONUR, Hilal, “Öteki Sorunsalının “Alterite” Kavramı Çerçevesinde Yeniden Okunması Üzerine Bir Deneme” **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi**, sayı 21-2, 2003 s. 255-278.
- ORAL, Ünver, **Küçük Mehmetçikler**, İstanbul 2009.
- ÖÇALAN, Muharrem, “Çocukluk Algılamasında İmgelerin Önem, Eğitimbilimsel Açından Çocuk Edebiyatında İmge Kullanımı”, (http://turkoloji.cu.edu.tr/YENITURKEDEBIYATI/muharrem_ocalan_cocuk_imge.pdf#) (Erişim Tarihi:09.12.2012).
- Ömer Seyfettin, **Aleko (Bir Çocuk)**, İstanbul 2008.

- ÖZÇALIK, Sevil, “Ötekileşme ve İşlevleri” (<http://www.daplatform.com/images/otekilesmeveislevleri.pdf> #)(Erişim tarihi: 4.12.2012).
- Özer, Ömer, “Haber Söylemi: Türk-Yunan İlişkileri”, İletişim Akademik Dergi, c. 99/1, Ankara 1999, s. 55-121.
- ROTAS Basilis, **To Hani tis Gravias [Gravia’s Country inn]**, Atlantic Publishing, Seri: 1051, Atina.
- ROTAS Basilis, **Kolokotronis**, Atlantic Publishing, Seri: 1049, Atina.
- SAİD, Edward W, Şarkiyatçılık, İstanbul 2004.
- SCHNAPPER, Dominique, Öteki ile İlişki, İstanbul 2005.
- SELÇUK, Turhan, **Grafik Mizah**, İstanbul 1998.
- TAYLOR, S. E. , Peplau, L. A. & Sears, D. O, **Social Psychology**, New Jersey 2000.
- THOITS, Peggy, A-Virshup, Lauren, K, “Me’s and We’s: Forms and Functions of Social İdentites”, **Self and Identity Fundamental Issues**, New York 1997.
- **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, Ankara 1998.
- VUYİUKA, A, **Romaiki Ke Vizantini İstoria- E Dimotiku [Roman and Byzantine History] (Roma ve Bizans Tarihi- 5. Sınıf)** Organismos Ekdoseon Didaktikon Vivlion, Atina 1978.
- YAPICI, Şenay-Yapıcı, Mehmet, “Çocuklukta Bilişsel Gelişim”, **Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, c. VI/1, (Mart 2006), www.universite-toplum.org/text.php3?id=263#, (Erişim tarihi: 21.03.2013).